

nesrovnalostem časových období i výběru prezentovaných zemí napříč jednotlivými kapitolami. Někdy se tak dozvídáme informace sahající až do roku 2014, jinde ale jen do roku 2010, protože novější nejsou v rámci zvoleného datového zdroje k dispozici. Někdy dostaneme ke srovnání jen kontext okolních zemí, jindy máme možnost srovnávat vývoj v celé Evropské unii. Někdy je Německo rozděleno na východní a západní část, protože obě dříve rozdělené části stále ještě vykazují mírně odlišný vývoj, jindy je spojeno do jednoho (pravděpodobně vnitřně heterogenního) bloku, protože jemnější dělení daný zdroj neumožňuje.

Jak již bylo řečeno, všechny kapitoly jsou založeny na sekundární analýze dat, a to analýze, která přesahuje obvyklou úroveň české sociologie. Použity jsou mimo jiné metody lineární regrese nebo různé typy regrese logistické, a to včetně víceúrovňového modelování. Výsledky jsou prezentovány přehledně a v jednotném formátu, což usnadňuje statisticky poučenému čtenáři rychlou orientaci bez ohledu na to, kterou kapitolu zrovna studuje. Znalost použitých metod se spíše předpokládá, jejich zevrubný popis rozhodně není součástí knihy. V žádné kapitole ale nechybí slovní interpretace a komentář, takže i člověk, který není s pokročilými statistickými metodami dostatečně obeznámen, získá aspoň základní představu o tom, jak se dané ukazatele v České republice nebo evropských zemích změnily a čím je to nejspíš způsobeno. Vzhledem ke kombinaci více témat v rámci jednoho bloku by ale bylo vhodné zařadit vždy krátkou kapitolu, která by – bez zátěže metodologických diskuzí a statistických testů – shrnula, k jakým změnám tedy v Česku a Evropě došlo, a jaké to má příčiny a důsledky.

Díky pečlivému editorskému zpracování je kniha *Práce, hodnoty a blahobyť. České realie v evropském kontextu* vhodná pro všechny sociology a socioložky, kteří se zabývají jedním z nosných témat – trhem práce, měřením chudoby a blahobytu nebo

měřením hodnot. Ti v ní na jednom místě naleznou přehledně shrnuté analytické statě, které v uplynulé době v Česku vyšly nebo rozhodně měly vyjít. Kniha jim poslouží jako rychlá příručka pro základní orientaci a výchozí bod k dalšímu studiu, zejména díky rozsáhlému seznamu použité literatury. Svě místo ale kniha najde také v knihovně sociologů a socioložek, kteří se danými tématy přímo nezabývají, ekonomů, sociálních pracovníků nebo politiků. Všem zmíněným skupinám pomůže získat rychlý přehled o důležitých tématech, který je, jak rozhodně nebývá v Česku zvykem, založen na empirických faktech.

Tomáš Doseděl

Pavel Pospěch a kol.: *Vynalézání venkova v ČR po roce 1989*

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2014, 177 s.

Autorský kolektiv ve složení Miloš Delín, Tomáš Doucha, Jan Drlík, František Nohel a Daniela Spěšná v čele s Pavlem Pospěchem si v knížce *Vynalézání venkova v ČR po roce 1989* klade otázky po významu a vnímání českého venkova a společenského očekávání od něj v posledních desetiletích a zároveň na tyto a jiné otázky odpovídá sondou do několika jeho oblastí. Venkov totiž vždy legitimizovala zemědělská produkce a ospravedlňovala tak podpůrné státní intervence ve prospěch jeho rozvoje. Když se toto opodstatnění od konce minulého století vytrácí, hledá autorská skupina na základě kulturně konstruktivistického hlediska jeho novou identitu a interně a externě vyjednávanou autenticitu venkova. Nacházení sociálních reprezentací českého venkova v posledních desetiletích tvoří hlavní část knížky, představenou kvalitativními sociologickými metodami perspektivou expertních dokumentů, městských a venkovských aktérů a zobrazeními venkova.

Publikace je řazena do čtyř hlavních kapitol a úvodu, v němž, kromě obvyklého popisu jednotlivých částí, autoři osvětlují jimi zaujaté kulturně konstruktivistické východisko. V kapitole následující odkazují na Durkheima, Tönniese a Webera a jimi nastavený dichotomický pohled na venkov vs. město, který vznikl nad transformující se společnostmi, migrující za průmyslem do měst. Zatímco z jejich perspektivy venkov představuje to zdravější, chcete-li lepší, v druhé polovině 20. století se tento pohled převrací a vesnice je vůči městu vnímána jako zaostalá, jejíž role je opodstatněná zemědělstvím, a tedy hodná státní podpory. V současných politikách tento pečující pohled na venkov přetrvává a zároveň se opět objevuje idylizující vztah k venkovu. Podobné historické posuny kopíruje rurální sociologie, která vzniká v období stěhování venkovského obyvatelstva ve prospěch měst ve Spojených státech 19. století. Její počátky odkazují k pragmatické potřebě zajistit bezpečnost dodávek potravin do měst při menších vstupech lidské práce. Soustředí se proto na inovace, technologie, mechanizaci a efektivitu řešení hospodářských problémů v zemědělství při výzkumu komunit. I v akademickém prostoru posléze sledujeme obrat ve vnímání venkova směrem k jeho zaostalosti, ale i idylizaci a ryzosti či přirozenosti.

Evropská rurální sociologie se od té americké příliš neliší. Ztotožňuje se v poválečných dobách se strukturálně-funkcionálním přístupem, ospravedlňuje venkov ve smyslu výroby a dodávek potravin do měst. O trochu více se věnuje filosofickému rozměru venkova a cílí na studium venkovských obyvatel a jejich sociálních struktur. Od sedmdesátých let se v zemědělském sektoru projevují politicko-ekonomické problémy a kritický postoj ke kapitalizaci a globalizaci zemědělských trhů, s negativními dopady na život venkovského obyvatelstva, zaměstnanost, dostupnost služeb, tvářnost venkovských lokalit a jejich rozvoj. Ke konci tisíciletí se na evrop-

ském kontinentu dostává pozornosti samotným venkovským aktérům, kteří získávají rozhodovací prostor o konkrétních postupech v regionech, v souladu s jejich specifíčností a potenciálem. Tento proces se ukazuje být předstupněm autory zastávaného kulturně konstruktivistického přístupu, v němž se venkov dostává mimo materiální uvažování, do roviny vyjednávání významů, intersubjektivních vztahů, mentálních konstruktů, emocí, sociálních reprezentací či abstraktních principů (s. 25). Citován je zde Halfacree, který autory inspiruje při popisování „totalnosti rurality“ ve trojí rovině: venkovské lokality jako referenčního bodu pro komodifikaci venkova, formálního obrazu venkova tvořeného politiky, akademiky a zájmovými skupinami a nakonec jako žitou venkovskou každodennost.

Česká rurální sociologie, jak autoři zmiňují, se ve svých výzkumech venkova věnuje jeho vymezování jako statistické jednotky charakterizované hustotou obyvatelstva či dojezdovou vzdáleností z periferie do centra. Objevují se typologie venkova (historický, sociální, ekonomický, fyziko-geografický), porovnávání venkova jako specifického místa kontrastního k městu, uvažování nad subjektivním vnímáním venkova, funkcionální pohled na venkov (zemědělská, ekologická, turistická funkce), laická reprezentace venkova atd. V posledním desetiletí jsou reflektovány hybridní koncepty rurality vyplývající z kulturního obratu a Moscoviciho sociálních reprezentací.

Po druhé světové válce byl český venkov legitimizován zemědělskou výrobou, která však byla politicky centrálně řízena směrem k vyvlastňování půdy soukromníkům a kolektivizaci, jež se zásadně podepsaly na vývoji, tvářnosti a vnímání venkova podnes. Třetí kapitola tyto procesy s negativními důsledky pro venkov jako celek doprovází popisy tvorby sítě tzv. střediskových obcí a zbylých obcí, coby ukázkou dalšího zaostávání periferního venkova. Auto-

ři soustředí větší pozornost na venkov na konci období normalizace, a to prostřednictvím obsahové analýzy expertního diskurzu (dokumentů a publikací oblasti státní politiky, výzkumu, odborné a akademické sféry a profesních organizací). Z ní vyplývá, že zemědělství tohoto období je stále funkcionálně chápáno jako strategicky významné odvětví národního hospodářství, s ústřední rolí pro venkov. Zároveň se projevuje zaostávání venkova za městem, špatná infrastruktura a občanská vybavenost.

Ojedinele se ale objevují alternativní proudy, které zvýznamňují environmentální, ekologickou funkci venkova a nahlíží jej z perspektivy životního prostředí blízkého k přírodě, kde je ceněna manuální práce a vztah k půdě. Na konci období normalizace se již plně projevuje rozvazování zemědělství s venkovem a ruku v ruce s ním ztráta prestiže zemědělce i atraktivity zaměstnaní v sektoru. Kapitola dále nabízí detailnější vzhled do čísel a velikosti zemědělského hospodaření v rostlinné i živočišné výrobě, které obě výrazně snížily svůj podíl a zaznamenaly útlum při srovnání let 1989 a 2012, zároveň se zpracovatelský průmysl oddělil od primární výroby. Mezi těmito roky byly majetky družstev převedeny do akciových společností, byla privatizována státní půda, vznikly první programy obnovy vesnice, respektive program rozvoje venkova, vzniklo Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) a další iniciativy za účelem rozvoje venkova. Byla přijata metoda LEADER, která cílí na přístup zdola nahoru od samotných aktérů, jež mohou participativně ovlivnit, jak bude jejich mikroregion vypadat. Nutno ale také dodat, že finanční podpora venkovu stále směřuje především do zemědělství a největší obnosy čerpají právě ty podniky, které konzervují negativní vzhled a struktury venkova.

Kapitola 4 s názvem „Definice, typologie a klasifikace venkova“ se věnuje geografickým oblastem v ČR, které vnímáme

jako venkovské. Existuje několik způsobů, které se při typologizaci venkova využívají. Většinou jsou kvantitativní, co do počtu a hustoty obyvatel, např. typologie OECD, či populačních gridů, ale používají se také historická, urbanistická, sociální, ekonomická, fyzicko-geografická kritéria (viz Perlín) či velikosti venkovského sídla (v ČR hranice do 2 000 a 3 000 obyv.) atd. Setkáme se s vymezeními jako obce příměstské, mezilehlé a odlehlé či městské, mezilehlé a periferní území (MMR), přestože jejich odlišení není zcela artikulováno. Jako možné východisko pro definování venkova nabízí autoři metodiku dopravní dostupnosti z venkovských oblastí do nejbližších městských center. Dopravní dostupnost, totiž časová vzdálenost jízdou autem z periferie do centra (administrativního, pracovního mikroregionu), odráží kvalitu a potenciální rozvoj venkovských sídel. Autoři rozdělují ve své metodice venkov na odlehlý, který se formuje na okrajích bývalých okresů a jejichž dojezdovým centrem služeb je okresní město. Venkov příměstský se naopak koncentruje kolem krajských měst a služby i pracovní místa jsou snadno dopravně dosažitelné. Velikostně stanovují autoři venkovské obce do 2 000 obyvatel. Z výsledků metodiky lze vysledovat výrazné rozdíly mezi oběma typy venkova: odlehlé venkovské obce jsou ve srovnání s příměstskými řidčeji osídlené a lidé sem obecně migrují minimálně, žijí zde lidé s nižším vzděláním, kteří jsou ekonomicky méně aktivní a vykazují vyšší míru nezaměstnanosti. Odlehlý venkov je zároveň územně nekompatní, populačně malý a z pohledu rozvojových politik těžko uchopitelný (s. 82).

Poslední způsob, jímž autoři venkov čtenáři přibližují, se v páté kapitole soustředí na kulturně konstruktivistický pohled. Různými metodologickými pohledy zpřístupňují sociální reprezentaci venkova, který ztratil primární vazbu na zemědělskou prvovýrobu. Proces vynalézání venkova charakterizují jako celospolečen-

ský a sledují jej ve třech oblastech – v expertním diskurzu zemědělského sektoru mezi lety 1989–1999, v komodifikaci venkova a kulturní ekonomice v případové studii Místní akční skupiny Moravského krasu (MASMK) a analýzou obrazové dokumentace k soutěži Vesnice roku. Dle obsahové analýzy odborných dokumentů se autoři nejčastěji setkávají s rétorikou obnovy venkova a hledáním jeho nových funkcí. Důležitý důraz je kladen na „rehabilitaci venkova“, vyrovnání se s negativně pojímanou (totalitní) minulostí a nápravou minulých škod. Zároveň je venkov stavěn do opozice vůči kapitalistické společnosti a individualismu, protože rurální kultura je vnímána jako pečující, nesoutěživá na globálním trhu a navozující dojem venkovské idylly.

Komodifikaci venkova, totiž pohled na venkov jako zboží směnitelné na trhu, autoři představují na případové studii MASMK (viz také článek M. Delína a P. Pospěcha „Komodifikace venkova a utváření identity regionu.“ *SČ/CSR*, 2016, 52 (2): 209–235). Zástupci veřejné, soukromé ziskové i neziskové sféry sdružení v MAS participativně vytváří rozvojovou strategii pro dané území a tímto způsobem se podílejí na regionální identitě s cílem kvalitativně zlepšit lokalitu, zvýznamnit ji a odlišit od ostatních. Ustavují regionálně důležité atributy, ať už tradice, kulturní či přírodní dědictví. Toto „ztržnění“ je vidět na příkladech certifikace regionálních produktů. Produkt s regionální značkou autenticky valorizuje místní specifickosti. Zároveň však certifikace probíhá dvouúrovňovým vyjednáváním mezi turistickou objednávkou – vnějšími představami o venkově –, a zkušenostmi samotných lokálních aktérů. Komodifikace venkova je v pravém slova smyslu jeho vynalézáním pro odivnějšího světa, s nímž se však posléze mohou samotní venkovani ztotožnit. Závěrečná analýza obrazové dokumentace k soutěži Vesnice roku, prezentuje opak komodifikace venkova. Pospěch a kolektiv se zde obrací k laickému diskur-

zu, ke každodennosti lidí žijících na venkově a k tomu, co připisují „dobré vesnici“. Hledají typické znaky, aktivity, symboly, obrazy, krajiny, které si obyvatelé přihlášených vesnic spojují s venkovem a sebereprezentací, aby podali pozitivní obraz vesnice, na němž se objevují prvky „přirozené“ identity obyvatel obce. Nejčastěji jsou spojovány s venkovskou mezigenerační pospolitostí, obnovou venkova, sportem, dětmi, občanskou vybaveností, přírodou a památkami. Paradoxně se v této přirozené reprezentaci neobjevují obrazy venkova spjatého se zemědělstvím, jakoby tento aspekt z venkova vymizel, či mu dokonce mohl uškodit.

Obdobím, na které autoři v této publikaci zacílili svou pozornost, je přerodová doba české společnosti od centrálně plánované ekonomiky a socialismu ke kapitalismu a liberální demokracii od devadesátých let 20. století, v některých kapitolách zasahují až do začátku druhého desetiletí 21. století a vlivu evropských politik a přístupů k zemědělství. Podobný obraz venkova lze sledovat i ve vývoji evropských zemědělských politik, které reagují na postproduktivní a multifunkční zemědělství, o němž hovoří van der Ploeg, Renting nebo Wilson. Jejich východiskem, podobně jako u autorů *Vynalézání venkova v ČR po roce 1989*, je zemědělství, které už není primárně vázané na prvovýrobu, ale odpovídá na novou poptávku a očekávání od zemědělství směrem k turismu, službám, či dokonce sociální integraci. Autoři české publikace čtivým jazykem zemědělský rámec venkova překračují a nastiňují možné perspektivy, jimiž jej můžeme vnímat. Zajímavé porovnání plyne z obsahové analýzy expertního diskurzu konce období normalizace a transformačního období před vstupem ČR do EU, která na venkov pohlíží z hlediska jeho funkcí, jako by bez nich venkov své opodstatnění neměl. Příklad soutěže Vesnice roku, stejně jako značení regionálních produktů a aktivita akademiků i veřejné správy ukazují, že venkov je

tématem, ktoré, jak autoři dokládají vhlédem do několika jeho oblastí, je dynamické a konstruované venkovskými i městskými aktéry v celospolečenském kontextu.

Eliška Hudcová

Ondřej Horký-Hlucháň, Tomáš Profant a kol.: *Mimo Sever a Jih. Rozumět globálnímu nerovnostem a rozmanitosti*
Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2015, 328 s.

Mimo Sever a Jih je prvý medzidisciplinárny zborník, ktorý sa pokúša naštartovať stále slabo rozvinutú diskusiu o postkolonializme (ako teórii i historickom momente) a vzťahoch globálneho Severu a Juhu v českej a slovenskej odbornej literatúre. Vzhľadom na tento stav je logické a užitočné, že na seba zborník do určitej miery prevzal úvodnú a prehľadovú funkciu. Celkové zameranie je predsa len viac akademické než aplikované a kapitoly sú na rôznych úrovniach náročnosti a špecializácie. Autori efektívne sprostredkujú kľúčové argumenty a diskusie vo svetovej literatúre formou kriticky argumentovaných a kvalitne napísaných statí, pričom v niektorých prípadoch vychádzajú aj z vlastných empirických výskumov. Každá kapitola pokrýva iný aspekt problematiky, vďaka čomu sa jednotlivé kapitoly dobre dopĺňajú a tvoria funkčný, aj keď nie vždy dostatočne explicitne prepojený celok.

Redaktori Ondřej Horký-Hlucháň a Tomáš Profant vo svojom úvode načrtávajú relevanciu postkoloniálnych prístupov pre súčasnosť českú a slovenskú spoločnosť, ponúkajú prehľad domácej literatúry, z ktorej zborník vychádza, a poukazujú na celkovo nedostatočnú reflexiu postkolonializmu a historických skúseností Česka a Slovenska ako súčasť globálneho Severu v našich spoločnostiach, politike a vede. Zdôrazňujú obtiažnosť vymedzenia globálneho Severu a Juhu a predstavujú pojem kríženia

nerovností a rozličností (*intersectionality*) ako kľúčový pre ich prístup. Z ďalších teoretických východísk kladú dôraz najmä na Saidov orientalizmus a kritiku dominantného modelu rozvoja u autorov ako James Ferguson a Arturo Escobar. Vzhľadom na to, a to i napriek chvályhodnej snahe prepojiť analýzu nerovností a rozličností, mi v úvode chýbal jasnejší výklad materiálnej a mocenskej nerovnosti medzi Severom a Juhom: v prvom rade (globálnej či transnacionálnej) politickej ekonómie, ktorá sa vzájomne spoluvytvára s hegemonickými režimami reprezentácie, na ktoré sa autori prevažne sústreďujú.

Prvá z dvoch kapitol Tomáša Profanta ponúka podrobnejší úvod do postkoloniálnych teórií a spriaznených „štúdií podrobených“ (*subaltern studies*) s dôrazom na príspevky kľúčových autorov ako Edward Said, Homi Bhabha, Gayatri Spivak, Dipesh Chakrabarty a Partha Chatterjee. Profant dosiahol ucelenosti kapitoly tým, že vysvetľuje aj komplementárne vzťahy jednotlivých príspevkov a rekapituluje ich hlavné kritiky a reakcie na ne.

Vladan Hodulák sa zaoberá globálnou politickou ekonómiou (vrátane jej historického vývoja), ortodoxnými a heterodoxnými prístupmi k nej, a praktickými aplikáciami z týchto prístupov odvodených rozvojových modelov na globálnom Severe a Juhu. To mu umožňuje dotknúť sa už naznačených otázok o teoretických a politických implikáciách postkolonializmu ako prístupu, ktorý chápe nerovnosť primárne ako problém reprezentácie.

Nada Johanisová, Zuzana Filipová a Eva Fraňková prispeli kapitolou o vzťahu hegemonického kapitalistického modelu rozvoja a občiny (*commons*). Rozoberajú dobre známe neoklasické argumenty o tzv. tragédii občiny aj empirické štúdie, ktoré ich vo významnej miere sponchybnili. Diskutujú prax uzatvárania (privatizácie či zoštátnenia) obcí, ako aj príklady funkčných obcí a snáh o ich obnovu s dôrazom na krajiny globálneho Juhu. Chýba však